

Toinen Eurooppa

”Entinen Itä-Eurooppa”, ”entiset sosialistiset maat”, ”keskinen Itä-Eurooppa” ja monet muut 1990-luvulla synnytetty nimitykset kertovat siitä, miten ongelmalliseksi toisen määrittely Euroopan sisällä muuttui, kun tuttu kylmän sodan aikainen ideologinen selitysmalli menetti voimansa.

Liberaaliin demokratiaan ja markkinatalouteen perustuva yhteiskuntajärjestys määriteltiin uudeksi normiksi ja jopa historia ehdittiin selittää päättyneeksi. Kun yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa ja lehtien palstoilla käsiteltiin entisiä sosialistisia maita, eniten käytettyjä käsitteitä olivat ”siirtymätalous”, ”transitio” ja ”transformaatio”. Niillä on pääsääntöisesti ymmärretty prosessia, jossa entiset sosialistiset maat muuttuvat samankaltaisiksi markkinatalousmaiksi kuin läntiset yhteiskunnat.

Paitsi että käsitys on lähtökohdiltaan teleologinen, se on myös toiseutta uusintava. Itä-Eurooppa on erilainen, sen kehitystä tarkkaillaan ja sille asetetaan ehtoja, ennen kuin se hyväksytään ”yhteiseen eurooppalaiseen perheeseemme”. Paljon puhuva esimerkki tästä toiseutta luovasta mekanismista on EU-jäsenyysneuvottelut siitä riippumatta kuinka hyvin taloudellisesti ja poliittisesti perusteltu ja asetetut ehdot saattavat olla EU:n vanhojen jäsenmaiden kannalta. Ehdot ovat hakijamaille ulkoapäin asetettuja, ja ne toimivat sellaisina myös identiteettipolitiikan ja sitä kautta valtapolitiikan toteuttamisen välineinä.

Ei ole lainkaan varmaa, että entisen Itä-Euroopan maat kehittyvät sellaisiksi, millaisiksi niiden ”pitäisi” kehittyä EU:n jäsenyysehtojen täyttämisen myötä. Ei edes EU oletta niiden muuttuvan nykyisten jäsenmaidensa kaltaisiksi kovin nopeasti. Virallisesti puhutaan kymmenenkin vuoden siirtymäajoista, mutta epävirallisemmissa yhteyksissä on puhuttu

jopa 20 vuoden ”sopeutusajoista”. Tämä ei tunnu epärealistiselta, kun tiedetään minkälaisia sopeutusongelmia Saksan toistakymmentä vuotta jatkunut yhdistymisprosessi on aiheuttanut. Siitäkin huolimatta, että kysymys on yhteiseen kielialueeseen ja kulttuuripiiriin kuuluneista maista.

On myös hyvä muistaa, että maailmassa on monta kapitalistista markkinataloutta, jotka poikkeavat sekä poliittisen järjestelmänsä että kulttuurinsa osalta selvästi läntisen Euroopan keskimäärästä. Näistä voidaan mainita vaikkapa Japani ja Etelä-Korea, mutta samaan kategoriaan voidaan sijoittaa myös Yhdysvallat, jonka viimeaikainen maailmanpolitiikka on nostanut sen erilaisuuteen liittyvät kysymykset myös eurooppalaisten valtalehkien otsikoihin ja pääkirjoituksiin.

Toinen ja ehkä harvemmin muistettu seikka on taas se, että myös Länsi-Euroopan poliittinen kulttuuri ja järjestelmä on melkoisen moni-ilmeinen. Toisaalla on ruotsalainen, järjestyneesti ja pääsääntöisesti sivistyneesti keskusteleva kansankoti ja toisaalla italialainen, ajoittain kaaosmaisia ja demokration kannalta epäilyttäviä piirteitä saanut Silvio Berlusconiin hallinto. Länsieurooppalaisten omiin kipupisteisiin voidaan lisätä vielä Espanjan Baskimaa ja Katalonia, Englannin ja Irlannin välinen ikuisuusongelma ja Kyproksen jako. Kun katselee uutiskuvia näiltä alueilta, antaa Pietarin Nevski Prospekt suorastaan idyllisen eurooppalaisen bulevardin vaikutelman.

Idäntutkimus nostaa tässä numerossa keskusteluun toisen Euroopan, jota määrittävä oleellisella tavalla se, mikä on hegemoninen eurooppalaisen identiteetin määritelmä. Se luodaan paitsi positiivisen, myös negatiivisen määrittelyn kautta, jossa yhdistyvät sekä kulttuuriset että poliittiset motiivit, ar-

vot ja normit. Tähän liittyvä monimutkainen historian ja kulttuurin politisoimisen, identiteettipoliittikan ja vallankäytön teema on esillä lähes kaikissa lehtemme artikkeleissa.

Vaikka EU:n laajeneminen muuttaa Euroopan poliittista maantiedettä ja poistaa vanhoja jakolinjoja, luodaan prosessissa samalla uudenlaista Euroopan toiseutta. Se tapahtuu paitsi Euroopan maantieteellisessä ytimessä määrittelemällä mikä on oikeaa eurooppalaisuutta ja mikä ”itäeurooppalaisuutta”, myös keskus-periferia -ulottuvuudella Euroopan reunoilla Venäjän, Ukrainan, Valko-Venäjän ja Turkin suhteen. On luontevaa, että entistä Itä-Eurooppaa tarkastellaan osana Eurooppaa ja että sen tutkimus liitettäisiin yliopistoissa osaksi Eurooppa tutkimusta. Tästä ei silti seuraa sitä, että Itä-Euroopan tutkimuksella ei olisi enää erityistä sijaa ja yhdistä-

viä ominaispiirteitä. Poliittisia liittoja ja kaupassopimuksia on solmittu kautta historian, mutta niiden vaikutus ihmisiin, yhteiskuntiin ja laajasti ottaen kulttuuriin ei ole ollut niin suoraviivainen, kuin aina välillä on haluttu uskoa.

Helsingissä 6.10.02



Markku Kangaspuro